

Sundhedskulturelle bølger

Indledning til antologien

Sundhed er ikke ét fænomen, men viser sig i form af forskellige sundhedskulturer. Og sundhedskulturerne er underlagt historisk forandring.

SUNDHEDENS HISTORISKE FORANDRINGER

Artiklerne i denne antologi beskriver forskellige historiske forandringer. Ofte handler det om bølger, som dels svinger over længere tidsrum, dels over kortere.

Folkesundhedspolitikken gennem de seneste 200 år, den industrisamfundsmæssige moderne tid, kan beskrives i fire bølger. Jørn Hansen støtter sig til en WHO undersøgelse for at omhandle tre af dem: den »individualistiske« fase fra 1800-tallet, den »terapeutiske« fase efter den anden verdenskrig og den seneste fase af »New Public Health« fra 1970'erne. Gælder denne periodisering også for Danmark? Forskel kunne spores især der, hvor sundhedspolitikken er i samspil mellem – eller er en reaktion på – civilsamfundsmæssige bevægelser, og disse kan være specifikke fra land til land.

Noget lignende gælder for fitnessbølgerne, som gik gennem de samme 200 år, viser Henning Eichberg. I Norden og Tyskland begyndte en første fitnessbølge med lægernes propaganda for selvomsorg og med gymnastikkens udformning sidst i 1700-tallet. Den blev fulgt af en anden bølge efter 1900, præget af vitalismens livsreform. Fra 1960/80'erne udfoldede sig fitness-cen-

AF
HENNING EICHBERG,
JØRN HANSEN
OG PER JØRGENSEN

trænes nye marked, dog med deltagelse af civilsamfundsmæssig selvorganisering. I Amerika var bølgerne lidt anderledes, idet 1800-tallets sociale reform og »Muscular Christianity« i 1920'erne blev overhalet og erstattet af en individualiserende og kommerciel personligheds-kultur for at føre til fitnesscentrenes opblomstring i 1970'erne.

Fokuserer man på de seneste 100 års forandringer i forholdet mellem medicinsk viden og kropslig praksis, så kan man med Per Jørgensen komparativt følge gymnastikkens, fysioterapiens og kiropraktikkens veje. I sammenligningen bliver professionaliseringens konflikter synlige, kampen mellem selvorganisering og lægernes kontrol, samt kampen om, hvad der er en akademisk uddannelse, og om definitionsretten til sundhed og sygdom. Hen mod årtusindskiftet samledes trådene under en paraply omkring human bevægelse, under biomedicinens hegemoni.

Også natur-, friluft- og landskabspolitikken kan se tilbage på 100 år, som Jakob Haahr viser. Vandrebevægelser opstod efter 1900, men tabte i Danmark – til forskel for Norge – deres dynamik, således at dansk natur- og landskabspolitik bevæger sig i et kulturelt tomrum mellem politikens gode sundhedspolitiske intentioner og lokale grundejeres interesser.

Forkorter man perspektivet til de seneste 50 år, så kan man med Annemari Svendsen identificere flere forskellige sundhedskulturer, som prægede folkeskolens undervisningsmaterialer. Udgangspunktet var en funktionalistisk hygiejnekultur under biologiens præmisser, med gymnastik som typisk bevægelsespraksis. I 1980/90'erne fulgte dels en forbrugskultur, som svarede på markedets fristelser, fokuserede på mad og manifesterede sig gennem jogging, og dels en selvrealiseringskultur, som inddrog psykisk velvære og prioriterede personlig udvikling, cyklende gennem naturen. Omkring årtusindskiftet fik imidlertid en mobiliseringskultur betydning, og den vendte på en vis måde tilbage til det biologisk »rigtige«, om end med fokus på fedtforbrænding gennem forskellige former for fysisk aktivitet.

MODSIGELSER OG STRUKTURER AF DET SUNDE LIV

Sundhedens periodiseringer fører frem til strukturer, der er fuld af modsigelser. Analysen af disse strukturelle forhold lægger op til en dialektisk tænkning.

Retter man blikket på den argentinske tango i Danmark, som Hanne Pallesen gør, så træder en modsigelse mellem biomedicinsk sundhedsforståelse og humanistisk salutogenese frem. Det bliver vigtigt at være opmærksom på mening (»sense of coherence«) og netværk for at vurdere en bevægelseskulturs sundhedsdimension.

Dette spejles i forholdet mellem biomedicinsk

viden og bevægelsespraksis, som Per Jørgensen har beskrevet ved at følge gymnastikkens, fysioterapiens og kiropraktikkens historie.

Et andet samspil og modspil analyserer Jakob Haahr mellem friluftskulturer på den ene side og friluftspolitik og de dermed forbundne interesser på den anden side.

Igen på en anden måde beskriver Kasper Lund Kirkegaard spændingsforholdet mellem pligt og lyst i fitnesskulturen. Og han rejser spørgsmålet, om ikke der er behov for at tænke noget tredje. Han plæderer for en anerkendelses politik over for en dikotomisk tænkning, som har nedvurderende implikationer.

Modsigelser af en anden art, igen, bliver synlige mellem fitnessaktivitetens »individualisering« og de sociale relationer og sammenhæng, der karakteriserer fitnesskulturen. Henning Eichberg anvender konfigurationsanalysens for at afklare disse modsigelser.

Prøver man gennem spørgeskemaer at komme frem til folks idrætsdeltagelse, så viser sig inkonsistenser mellem forskellige definitioner, opfattelser og folkelig forståelse af idræt, sport og motion. Maja Pilgaard diskuterer disse modsigelser. Det at formulere spørgeskemaer om »idræt« til at opnå kvantitative data er noget andet end at definere »idræt« i systematisk øjemed og igen noget andet end at spørge folk om deres forståelse af »idræt«, som antropologerne gør.

Ikke mindst havner forståelsen af sundhedsdiskurs og sundhedspolitik i modsigelser mellem stat, marked og civilsamfund. Per Apollo beskriver statens kontrollerende spor over for markedets fristende drøm, med markedets ansvarlige forbrug som kompromis og mellemform. Og han spørger, hvilken rolle det civile samfund spiller over for de konkurrerende diskurser.

Uden for antologiens emne – sundhedskultu-

relle bølger og sundhedskulturernes indre modsigelser – placerer Susanne Ravns sine overvejelser om dans. Hun spørger, hvordan bevægelsen fremstår for danseren, mens subjektet er midt i bevægelsen. På grundlag af arbejdet med professionelle dansere vil artiklen bidrage til den fænomenologiske udforskning af bevægelse, som overskrider den etablerede dualisme mellem det at have krop og at være krop.

BEVÆGELSESBEGREBETS FLERDIMENSIONALITET

Sundhedskulturernes historie og deres strukturelle modsætningsforhold fører hen til sammenhæng med menneskets krop og bevægelse. Men hvad er bevægelse? Gennem antologiens undersøgelser viser bevægelsesbegrebet sig som flertydigt. Denne flertydighed kan forstås som analytisk chance. Flertydigheden skyldes nemlig ikke en tilfældig sproglig forurening, men bevægelsen berører forskellige niveauer af menneskeligt liv: det kropslige, det psykiske og det sociale – og dette samtidig.

Menneskene bevæger sig konkret korporligt. Mennesket kan simpelt hen ikke lade være med at bevæge sig. De kropslige bevægelser kan blive til strukturerede aktiviteter, som i sport, leg og kamp, eller – som de følgende artikler omhandler – i dans, gymnastik, turvandring og fitnessaktiviteter. Og desuden bliver mennesker også kropslig bevæget af tredje personer, af fysioterapeuten og af kiropraktoren. I hvert fald er kroppens bevægelse grundlag for liv og sundhed.

Men så er bevægelse også noget emotionelt. Folk bevæges af følelser og stemninger – fascination, begejstring, vrede, angst, smerte, latter. Tango er frugtbar for salutogenetiske meningsdannelser og følelser (Hanne Pallesen), og fitness dyrkes i sam- og modspil af pligtfølelser, lyst og trang (Kasper Lund Kirkegaard). Krop-

pens bevægelser har altid emotionelle virkninger. Psyken er berørt.

En tredje betydning finder man i de sociale bevægelser. Mennesker sammenslutter sig i netværk, vennegrupper, foreninger og folkelige bevægelser. Artiklerne viser den betydning, som gymnastikbevægelsen fra 1800-tallet, vitalismen og vandrebevægelser efter 1900, samt patientbevægelser i 1980/90'erne har haft. Mennesker »i bevægelse« udgør en væsentlig del af det civile samfund.

Det virker ikke tilfældigt, at man på dansk betegner det, der foregår på disse tre forskellige niveauer, med et fælles begreb: bevægelse. Det samme gør også andre sprog med ord som *rörelse*, *Bewegung*, *movement*, *mouvement* og *movimento*.

Omkring hvert niveau for sig – kropslig bevægelse, emotioner, sociale bevægelser – er der efterhånden blevet etableret mere eller mindre omfangsrig forskning. Men der mangler mere systematiske anstrengelser for at tænke de tre niveauer i sammenhæng. Altså at tænke emotion sammen med kroppen og ud fra kropslig bevægelse – at spørge efter de sociale bevægelser (og demokratiets) krop – at tematisere kropslig bevægelse som udtryk for sociale bevægelser, i sammenhæng med social habitus og kulturelt plastiske emotioner ...

Her ligger bevægelsesforskningens specielle udfordringer. De lægger op til en ny type af tværfaglig teamforskning. Den foreliggende antologi er i dette henseende kun et første skridt på vejen.